

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

AJALOOTEADUSTE DOKTOR
H. MOOSBERG
JA
AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT
M. LÕHMUS

**TALURAHVALIIKUMINE EESTIS
1905.—1907. a. REVOLUTSIOONI
PÄEVIL**

Nr. 14 (207)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

ARH A-17346

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE
ÜHING

AJALOOTEADUSTE DOKTOR
H. MOOSBERG
JA
AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT
M. LÖHMUS

TALURAHVALIIKUMINE EESTIS
1905. — 1907. a. REVOLUTSIOONI
PÄEVIL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

SISUKORD

1. Talurahva ja mõisatöölise olukord Eestis 1905.—
1907. a. revolutsiooni eelõhtul 3
2. Eesti mõisatöölise ja talurahva liikumine 1905. a.
kevad ja suvel 5
3. Massiline talurahvaliikumine revolutsiooni suu-
rima tõusu perioodil 1905. aasta oktoobris-detsemb-
ris. Tööliste ja talurahva relvastatud võitlus 17
4. Talurahvaliikumine Eestis revolutsiooni taandu-
misperioodil (1906.—1907. a.) 33

1955. aastal tähistavad kõik Nõukogude Liidu rahvad esimese Vene kodanlik-demokraatliku revolutsiooni 50. aastapäeva. See oli imperialismiajastu esimene rahvarevolutsioon, mille juhiks ja peamiseks liikumapanevaks jõuks oli vene proletariaat. Vene proletariaadi juhtimisel viidi võitlusse monopolistliku kapitali julma ekspluateerimise vastu kogu tsaari-Venemaa töörahva hulgas. Proletariaadi eeskuju äratas miljonilised talurahva massid, kes kannatasid nii tsaarivalitsuse ja mõisnike despotismi kui ka külas valitsevate kapitalismi vastuolude teravnemise all. Pärisorjuse kõigi igandite majanduslikuks aluseks oli mõisnike maa- ja metsavaldus, mida oli võimalik hävitada ainult revolutsioonilisel teel. Seetõttu oli agraarküsimus esimese Vene revolutsiooni põhiküsimuseks ja talurahvas moodustas proletariaadi loomuliku liitlase revolutsioonis.

Vene kodanlus aga, kes oli nii majanduslikult kui ka poliitiliselt tihedalt seotud tsaarivalitsuse ja mõisnikega, ei olnud huvitatud pärisorjuse kõigi igandite väljajuurimisest ja demokraatliku revolutsiooni võidust. Selle tõttu ei võinud vene kodanlus olla ka esimese Vene revolutsiooni juhiks. Selleks oli ainuke järjekindlalt revolutsiooniline klass — proletariaat, kes oli eluliselt huvitatud revolutsiooni täielikust võidust. Ölg õla kõrval vene proletariaadi ja talurahvaga tõusid võitluseks oma ühiste põliste vaenlaste — tsarismi ja mõisnike — vastu kõigi Venemaa ääremaade töölised ja talupojad. Suurt aktiivsust näitas revolutsioonilises võitluses üles Balti kubermangude töörahvas, sealhulgas ka eesti töölised ja talurahvas.

1. Talurahva ja mõisatöölise olukord Eestis 1905.—1907. a. revolutsiooni eelõhtul

XX-nda sajandi alguses oli eesti küla iseloomulikuks tunnuseks vaesus, poliitiliste õiguste puudumine ja kultuuriline pimedus. Valitsevaks kujuks maal oli saksa soost balti parun, kelle poliitilisi ja majanduslikke privileege kaitses innukalt tsaarivalitsus. Oma esi-isade eeskujul jätkasid saksa mõisnikud eesti talupoegade halastamatut rõhumist,

kuigi pärisorjus oli formaalselt ammu kaotatud. Mõisnike kõrval omavolitsesid maal tsaariametnikud ja -sandarmid, avaldades eesti talurahvale mitmesugusel kujul rahvuslikku survet. Kapitalismi areng teravdas klassivastuolusid ka külas eneses külakodanluse — kulakluse — ja maaproletariaadi vahel.

Talumaade päriseks ostmine, mis Eesti põhja- ja lõunaosas kulges ebaühtlaselt, ei olnud 1905. aastaks veel kaugeltki lõpule jõudnud. XIX sajandi lõpuks oli Põhja-Eestis müüdud 44,3 protsenti kõigist talumaal asuvaist taludest ja 15 protsenti mõisamaal asuvaist taludest, kuid väljaostusummast oli sularahas tasutud vaid 23,1 protsenti. Nii lasus talupoegadel ränk väljaostuvõlgade koorem, mis talumajanduse arengut tunduvalt pidurdas. Müügilelastud kruntide piiride määramine ja hind sõltus mõisniku äranägemisest ja omakasupüüdlikest huvidest. Rõhuv enamus talupoegi olid sunnitud mõisnike käest maad rentima. Kuigi valdavaks oli kujunenud raharent, püsis kuni 1917. aastani ka orjastav teorent, mida rakendati eriti väiketalupeogade suhtes, keda tegelikult kasutati mõisatöölisena. Raharendi suhetes avaldus mõisnike julm omavolitsemine, mis väljendus rendimaksude süstemaatilises tõstmises ja lühiajaliste rendilepingute sõlmimises. Raskete rendimaksude kõrval esines tihti ka talumaade mõisastamist.

Saksa mõisnikud said talude rentimisest pidevalt suuri sissetulekuid, mõisastasid vägivaldselt paremaid talumaid ja ekspluateerisid vanade pärisorjuslike meetodite abil julturnult kehvtalupeogade ja mõisatöölise tööjõudu, mida neil küla sotsiaalse diferentseerumise tõttu oli külluses. See kõik võimaldas mõisnikel igakülgselt laiendada ja arendada kapitalistlikku mõisamajapidamist, rikastuda rõhutud maaelanikkonna arvel.

Saksa mõisnike eeskuju rakendasid ka eesti soost «hallparunid» oma popside ja sulaste kurnamiseks. Maaproletariaat, kes moodustas Eestimaal 60% kogu maaelanikkonnast, sattus järjest halvemasse olukorda. Suhteliselt kontsentreerus suurem osa maaproletariaadist mõisatesse. Kui väikestes mõisates oli töölisi paarikümne ümber, siis suurtes mõisates ulatus nende arv isegi 200—300-ni. «Hallparunid» harilikult ei pidanud üle 2—5 põllutöölise, lisaks nendele veel paar popsi, kes tasuks talumaale ehitatud majahüti ja aiamaalapi eest pidid töötama peamiselt põllutööde hooajal 30—60 tööpäeva.

Mõisatöölise ehk — nagu neid harilikult nimetati — moonameeste olukord revolutsiooniajaks oli välja kannatamatult raske. Suurem osa neist oli sunnitud elama selleks spetsiaalselt ehitatud räpastes barakkides, niinimetatud «moonakamajades», kus terve perekond kiiluti ühte väikesesse tuppa. Et end ja oma perekonda kuidagi elatada, tuli mõisamoonakal töötada aasta ringi ja lisaks sellele pidid ka tema naine ja lapsed käima mõisas tööl näruse tasu eest. Iga töölt puudunud päeva ja hilinemise eest karistati halastamatult trahvidega, harilikult 2 tööpäeva tasu ulatuses, kusjuures ka võlgujäänud päev tuli tasa töötada. Enamikus mõisates said töölised tasu natuuras: teatud hulga puudasid teravilja — rukist ja otra, lapikese maad kartulite mahapanemiseks, õlgi lehma ülalpidamiseks, vähesel määral kõdunenud puid ja hagu kütteks. Rahapalk oli minimaalne, ulatus ainult 25—50 rublani (naistel 10—15 rubla) ja maksti tavaliselt välja üks kord aastas.¹ Tööpäeva pikkus oli 16—18 tundi. Töölepingud mõisnikuga sõlmiti enamasti suuliselt, mis võimaldas mõisnikel nende tingimusi veelgi raskendada ja omavoliliselt tõlgendada.

Oma rohkearvulistes kaebustes ja protsessides paljastasid mõisatöölised töökontrahtide usumatult rasket, orjastavat iseloomu. Näiteks tõestasid Viru maakonna Tammiku mõisa töölised oma kaebuses, et kõik need «hüved», mis nad aasta jooksul mõisnikult saavad, ei ole väärt üle 20 rubla, mõisatöölise töö väärtus iga perekonna kohta on aga rohkem kui 250 rubla.² Ka paljud teised revolutsiooni algul esitatud nõudmised tõendavad, et mõisnikud ekspluaateerisid mõisatöölisi halastamatult.

Selle tõttu olidki linnaproletariaadi loomulikuks liitlaseks külas eelkõige eesti mõisatöölised, kes linnaproletariaadi eeskujul ja juhtimisel lülitusid aktiivselt streigivõitlusesse mõisnike vastu ja viisid enda järel kogu talurahva, eriti aga rentnike rõhutatud hulgad.

2. Eesti mõisatöölise ja talurahva liikumine 1905. a. kevadel ja suvel

Esimese Vene revolutsiooni alguseks sai 1905. aasta 9. jaanuar — niinimetatud «verine pühapäev», mil Peterburis tsaari korraldusel tulistati töölise rahulikust meele-

¹ Vt. ajaleht «Valgus», 22. märts 1905, Tallinn.

² Vt. RAKA, Tartu fond 40, nimistu I, s. ü. 82/76, lehed 29—30.

avaldusest osavõtjaid, kes tahtsid tsaarile üle anda palvekirja oma vajaduste kohta. Peterburis tapeti ja haavati tuhandeid inimesi, et hirmutada sellega kogu Venemaa töölisi ja talupoegi, et lämmatada revolutsiooniline liikumine juba eos. Tsaarivalitsuse lootused ei läinud täide. 9. jaanuari sündmused said võimsa revolutsioonilise tõusu lähtepunktiks, mis avaldus üle kogu maa puhkevates protesti- ja solidaarsusestreikides. 1905. aasta jaanuaris-märtsis streikis üle kogu Venemaa 810 000 tööstustöölise, s. o. kaks korda rohkem kui eelmise kümne aasta jooksul. Töölisklassi eeskujul tõusis ka Venemaa talurahvas oma rõhujate vastu. 1905. aasta kevadel haarasid talurahva rahutused ligi $\frac{1}{7}$ Venemaa Euroopa-osa maakondadest. Rahvahulkade revolutsioonilist meeleolu tõstsid teated tsaarivalitsuse sõjalisest lüüasaamistest Vene-Jaapani sõjas.

Eestis streikis 1905. aasta jaanuaris üle 15 000 töölise. Kuigi esitati peamiselt majanduslikke nõudmisi, oli nendel streikidel protestistreikidena määratu suur poliitiline tähtsus. Nagu kogu Venemaal, nii ka Eestis juhtisid streigiliikumist VSDTP organisatsioonid, kes oma lendlehtedes kutsusid töölisi üles ühisele võitlusele tsaarivalitsuse kukutamise eest. Eesti proletariaadi väljaastumised olid tihedalt seotud kogu Venemaa töölisklassi võitlusega. Eesti tööliste jaanuari- ja veebruaristreigid leidsid elavat vastukaja ka maal. Algasid mõisatöölise streigid, kelle järel astusid välja ka rentnikud ja ülejäänud talupojad, nõudes rendimaksu vähendamist, teorendi kaotamist, maksuprotsentide vähendamist jne. Põhivastuoluks maal oli 1905.—1907. aasta revolutsiooni perioodil vastuolu kogu talurahva ja mõisnike vahel. Esimesed mõisatöölise streigid toimusid Eestis juba 1905. aasta jaanuari lõpul, kuid veebruaris ja märtsis võttis streigiliikumine massilise ja mõisnikele tõeliselt ohtliku ilme. Esimeste streikide ajal esitasid mõisatöölised suuremate või väiksemate gruppidena kas suulisi või kirjalikke nõudmisi oma olukorra parandamiseks, peamiselt tööpäeva lühendamise ja palga tõstmise näol. Ehmunud mõisnikud või mõisavalitsejad olid sunnitud tegema osalisi järeleandmisi, millega streik tihti lõppeski. Ka piirdusid nõrgalt organiseeritud töölised kohati ainult nõudmiste esitamisega, ilma et nad oleksid tööd katkestanud, või katkestasid töö lühikeseks ajaks ning alustasid seda uuesti, isegi siis, kui mõisnik mingisuguseid järeleandmisi ei teinud. Niisugused streigid toimusid paljudes Põhja- kui

ka Lõuna-Eesti mõisates. Üldiselt aga ei kandnud mõisatöölise ja talupoegade streigid sugugi ainult rahulikku ja ainuüksi majanduslikku ilmet. Eriti just suuremates mõisates puhkenud massiliste streikide käigus löi lõkkele rõhutud talurahva õiglane viha põliste ekspluataatorite — saksa mõisnike — vastu ja esines veriseid kokkupõrkeid talupoegade ja mõisnike või mõisaametnike ning nende poolt appikutsutud sõjaväeosade vahel. Selles suhtes on eriti tüüpiliseks näiteks sündmused Alatskivi mõisas Tartumaal, mis kuulus parun Nolckenile.¹ 26. veebruaril 1905 esitasid mõisatöölised valitsejale nõudmise tõsta töötasu, teatades, et niikaua kui nende nõudmised ei ole rahuldatud, nad tööle ei asu. Valitseja andis lubaduse taotleda mõisnikult järeleandmisi, mida uskudes töölised asusid uuesti tööle. Kui mõne päeva jooksul aga mingisuguseid järeleandmisi ei tehtud, otsustasid nii mõisatöölised kui ka teorentnikud ning talupojad ühiselt 2. märtsil välja astuda. Mõisatöölised taotlesid varem esitatud nõudmiste täitmist. Teorendil olevad talupojad teatasid kirjalikult, et alates 23. aprillist keelduvad nad mõisale tegu tegemast, ja nõudsid teorendi asendamist raharendiga. Eesti soost mõisatöölisega ühinesid Suure- ja Väike-Kolkja ning Sohviye küla vene rahvusest rentnikud, kokku üle 100 inimese, kes nõudsid rendimaksu vähendamist ja rendimaale juurdelõikeid 4 vakamaa heinamaa ja 1 vakamaa karjamaa näol, samuti seda, et mõisnik annaks igale rentnikule poole hinnaga 5 sülda puid. Samuti nõudsid Alatskivi valla talupojad, kes olid hakanud talusid välja ostma, et nende talukohtadele antaks tasuta juurdelõikena 5 vakamaad metsa, mis vanade plaanide alusel oli mõisametsast eraldatud müügilelastavate talukohtade külge, hiljem aga jäetud siiski müümata.

Kõik rentnikud ja talupojad nõudsid metsnikult kategooriliselt, et kaotataks maksulised marja- ja seenekorjamise piletid (á 40 kop.) ja et mõisametsas võiks vabalt seeni ja marju korjata.

Kokku kogunes mõisasse valitseja ja metsniku kontori juurde umbes 300 mõisatöölise, rentniku ja talupoega, nii eestlasi kui ka venelasi, kes nõudsid ühiselt ja otsustavalt oma nõudmiste rahuldamist. Ühise väljaastumise

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. nr. A-50, 1905, s.-ü. 7 — IV, lehed 531, 532, 634, 540.

suhtes olid eestlased ja venelased juba varem kokku leppinud.¹

Mõisavalitseja ja metsnik keeldusid rahuldamast tööliste ja talupoegade nõudmisi, tuues ettekäandeks asjaolu, et mõisnikku pole kohal. Metsnik — sakslane Geissler — hakkas valitsejamaja aknast tulistama rahvahulka, haavates surmavalt üht talupoega. See sai põhjuseks, miks mõisatöölised ja talupojad hakkasid valitsejamaja ühiselt ründama. Valitsejal ja metsnikul õnnestus põgeneda, talupojad aga purustasid valitsejamaja ja süütasid viis suurt heintega täidetud heinaküüni. Katkestati ka telefoniühendus. Alles koidikul läks rahvahulk laiali. 3. märtsi hommikul saabus Alatskivile rühm soldateid ja politsei, kes hakkasid mõisniku näpunäidetel otsima «ässitajaid» ja areteerisid 8 inimest. Kuid Alatskivi mõisatöölised ja talupojad ei lõpetanud võitlust. On säilinud anonüümikiri 13. märtsist parun Nolckenile, milles korratakse eespooltoodud nõudmisi ja ähvardatakse nende nõudmiste mitterahuldamise korral: lõhkuda oma kätega maha läikivate tornidega härrastemaja, kuna põletamise puhul parun võiks saada veel kindlustustasu; suvel põletada maha mõisamets ja igauht, kes püüab seda takistada, tappa ja tulle visata; samuti ähvardati peale heinakoristamist maha põletada kõik heinaküünid.² Alatskivi mõisatöölisega analoogiliselt ähvardasid talitada ka mitmete teiste mõisate töölised. Liivimaa kuberner Paškov oli Alatskivi sündmustest nii ehmunud, et kutsus juba 3. märtsil erakorralisele nõupidamisele kokku maakonna politseiülemad ja talurahva asjade komissarid. Mõisnikud hakkasid massiliselt nõudma sõjavägede saatmist mõisatesse, et õiendada arveid mõisatööliste ja talupoegadega. 1905. aasta märtsikuu oli mõisatööliste streigiliikumise kulminatsiooniperioodiks. Kuigi see liikumine üldiselt kandis stiihilist ilmet, esines ka juba selgeid katseid streigiliikumise organiseerimiseks ja juhtimiseks tööliklassi poolt.

Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölispartei leninliku agraarprogrammi kohaselt pöörasid bolševikud talurahvaliidumisele suurt tähelepanu. Lenin rõhutas korduvalt, et on vaja juhtida ja toetada talurahvaliidumist ja nimelt talurahva revolutsioonilis-demokraatlikke nõudmisi. Ta kirju-

¹ Vt. RAKA, Tartu fond 366, nim. I, s.-ü. 1428, leht 25.

² Sealsamas, leht 28.

tas: «Peaülesanne on tuua talurahvaliidkumisse poliitilist teadlikkust. Talupojad saavad ähmaselt aru, mida nad vajavad, kuid ei oska oma soove ja nõudmisi siduda üldise poliitilise korraga».¹

Ka Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid said aru, et on tarvis kindlustada proletariaadi ja talurahva liitu selleks, et edukalt võidelda tsaari-isevalitsuse ja mõisnike vastu. Selle tõttu aitasid nad organiseerida võitlust mõisnike vastu ja püüdsid samal ajal lendlehtede ning suulise selgitustöö kaudu selgitada maaproletariaadile ja talurahvale isevalitsuse, mõisnike ja kapitalistide vastu peetava võitluse ühtset iseloomu ja selle võitluse ülesandeid.

VSDTP Tallinna Komiteel olid maal töötavate propagandistide kaudu tihedad sidemed rea valdadega. Näiteks oli Kohila vallas propagandistiks ja ühtlasi proklamatsioonide levitajaks kohalik kingsepp Mihkel Pihelgas, kelle juures oli varem töötanud üks Tallinna jaanuarikuu üldstreigist osavõtjaid ja kokkupõrkel politseiga haavata saanud tööline Jaan Pesur. Viimane tegeles samuti aktiivselt proklamatsioonide levitamise ja Seda selgitustööd Kohilas suunas Lutheri vabriku tööline Jüri Mäe, kes oli VSDTP Tallinna Komitee propagandistiks ja omas suurt autoriteeti kohalike talupoegade hulgas. Samuti oli VSDTP Tallinna Komiteel alaline side Kose, Rapla, Paide ja teiste piirkondade talupoegade ja kus levitati lendlehti ja püüti streikidele anda organiseeritud ilme. VSDTP Tallinna Komitee lendlehtedes «Eesti talupojad ja mõisatöölised», «Mõisatöölised», «Seltsimehed mõisatöölised» jt. selgitati rentnikele ja mõisatöölised, et nende poolt mõisnikele esitatud nõudmised pole küllaldased, et tuleb nõuda rohkem, et maa peab kuuluma sellele, kes teda harib, ja sellepärast ei tule maksta mõisnikele renti. Lendlehes esitati üleskutse: «Ärge makske kroonumakse, ärge täitke valitsuse käsk. Mõisatöölised, nõudke tööpäeva lühendamist ja kehtestage see revolutsioonilisel teel. Nõudke Asutavat Kogu».

Lendlehes «Mõisatöölised» kutsuti kõiki töölisi ühinema ja üldistati ühtlasi nende põhinõudmised: 1) tööpäev suvel ei tohi alata varem kui 1/26 hommikul ja kesta üle kella 8 õhtul, kusjuures hommiku- ja lõunasöögi jaoks tuleb lubada 2 1/2-tunniline vaheaeg; 2) pühapäevad olgu vabad; 3) palka tuleb tõsta 20 rubla võrra aastas; 4) iga kuu anda 3 vaba

¹ V. I. Lenin, Teosed, 8. kd., lk. 369.

päeva oma tööks; 5) korterid on vaja remontida ja varustada vajaliku küttega; 6) ümberkäimine töölistega peab olema viisakas. Lendleht lõppes sõnadega: «Ärge oodake valitsuselt mingisugust abi, ta on mõisnike poolt».¹

Aktiivset selgitustööd maaelanikkonna hulgas tegid ka VSDTP teiste linnade grupid, eriti Tartu grupp ja Ida-Liivimaa grupp (Võrus), kes levitasid oma propagandistide kaudu lendlehti «Ärgake!» jt. revolutsiooniliselt meelestatud mõisatööliste ja külaintelligentsi — kooliõpetajate — hulgas, kelle kaudu ka laiemad talurahva hulgad nendega tutvusid. Lendlehti kleebiti ka lihtsalt maanteede äärde telefonipostidele, avalikkude asutuste, kõrtside ja kirikute, ka vallamajade seintele või toimetati rahvakogunemiste ajal talupoegade regedesse. Lendlehtede kaudu püüti ühendada mõisatööliste ja talurahva majanduslikku võitlust poliitilise võitlusega, tehti sõjavastast propagandat ja püüti tõsta maaproletariaadi ja talurahva klassiteadlikkust. Kahtlemata aitas VSDTP revolutsiooniline propaganda kaasa proletariaadi ja talurahva võitlusliidu kujunemisele Eesti külas.

Rööbiti revolutsioonilise propagandaga tehti esimesi katseid tegelikult organiseerida ja juhtida ka üha laienevat streigiliikumist maal.

Lõuna-Eestis (arvatavasti Võrus) organiseeriti märtsi alguses 1905. aasta mõisatööliste streigiliikumise juhtimiseks komitee, mida talupojad nimetasid «liiduks». Arvatavasti oli see niinimetatud «VSDTP Ida-Liivimaa grupi abiühisus», mis oma lendlehtede kaudu kutsus eesti talurahvast üles Vene proletariaadiga ühisele võitlusele Asutava Kogu ja demokraatlike vabaduste eest. Selle «liidu» juhtnõõride kohaselt korraldati mõisatööliste ja talurahva koosolekuid, kus arutati ja võeti vastu mõisnikele esitatavaid nõudmisi. Lõuna-Eestis aitasid mõisatööliste ja talupoegade keskel revolutsioonilist selgitustööd teha ka läti tööliised. Mooste mõisas Võrumaal koostasid tööliised ja talupojad oma nõudmised rätsep Kristjan Sauekandi juhtimisel, kes oli seotud VSDTP Ida-Liivimaa grupiga. Kuigi mõisnikule (parun Nolckenile) esitatud nõudmised olid majanduslikku laadi — mõisatöölised nõudsid palgakõrgendust ja rentnikud rendimaksu vähendamist —, omandasid sündmused Moostes mõnevõrra poliitilise värvingu ja Sauekandi areteerimine kutsus esile massilise talurahva-

¹ Vt. Proletaarne revolutsioon Eestis, 1926, nr. 1, lk. 33.

rahatuse. Üle 300 mõisatöölise ja talupoja kogunesid vallamaja juurde ning sundisid vallavanema endiga koos minema Mooste mõisa. Saabudes 18. märtsil mõisa, nõudsid nad mõisnikult Sauekandi viivitamatut vabastamist ja oma majanduslike nõudmiste täitmist, ähvardades vastasel korral mõisa maha põletada. Parun Nolcken muidugi keeldus mõisatööliste nõudmisi rahuldamast, nimetas neid «hullumeelseteks» ja kutsus kohale sõjaväeosa.¹ Mõisatöölised nõudsid, et sõjaväeosa lahkuku. Mõisniku nõudmisel andis ohvitser sõduritele käsu rahvast tulistada. Üks inimene tapeti, mitu sai haavata. Relvastamata rahvahulk oli sunnitud taanduma, ja mõisniku näpunäidete kohaselt areteeriti mitu «ässitajat». Liivi kubermangu sandarmivalitsuse ülem Volkov, kes tegi ettekanne rahutuste kohta Mooste mõisas, teatas, et Võru maakonnas levitati enne «korratusi» hektografeeritud lendlehte, mis kutsus üles talupoegi «vägivaldsele tegevusele mõisnike vastu».²

13. märtsil nõudsid sama maakonna Toolamaa mõisa töölised mõisnikult töötasu tõstmist. Mõisniku keeldumine selle nõudmise täitmisest kutsus esile tööliste rahutusi. Nad põletasid maha mõisale kuuluva aurusaeveski ja kõrtsi, purustasid härrastemaja, peksid läbi mõisniku ja politseiniku ning tema abi. Mõisniku poolt välja kutsutud poolrood soldateid areteeris üle 30 inimese, keda peeti rahutuste peasüüdlasteks. Revolutsioonilise agitatsiooni mõjust räägib kahtlemata fakt, et ainuüksi 10.—26. märtsini 1905 toimus Võrumaal üle 10 mõisatöölise streigi ja rahutuse, milliste mahasurumiseks liikusid mõisast mõisasse sõjaväeosad. Paanikasse sattunud mõisnikud olid nõus tasuma osa maakonnapolitsei sõidukuludest mõisatesse ja maksid Liivimaa rüütelkonna kassast preemiat «korratuste algatajate» avastajaile. Märtsikuu algusest peale teatavad kubermanguvõimud regulaarselt maakonna politseinike väljasõitudest selleks, et streikivate mõisatöölise ja talurahva «korratusi» maha suruda. Ainuüksi Lõuna-Eesti maakondades — Tartu-, Pärnu-, Võru- ja Viljandimaal — toimus märtsikuu jooksul üle 50 niisuguse väljasõidu. Tsaarivalitsus leidis olukorra olevat niivõrd ohtliku, et kuulutas 14. märtsil Liivimaa kubermangus välja kõvendatud kaitseisukorra, millega ühenduses muutus sõjaväeosade ja

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. A-50, s.-ü. 7 — II, lehed 395—397.

² Vt. RAKA, Moskva, f. 102, 1905, s.-ü. 2550, osa 31, leht 24.

tsaaripolitsei verine «rahustamistegevus» veelgi intensiivsemaks.

Mõisatöölise streigid aga ei lakanud, streigid toimusid 1905. aasta jaanuari-märtsikuu jooksul vähemalt 60 mõisas, palga kõrgendamise ning tööpäeva lühendamise nõudmisi esitati aga enamikus mõisates. Paljudes mõisates, kus ei juhtunud parajasti olema sõjaväeosasid ega politseisalku, katkestasid streikivad töölised kõik mõisamajapidamistööd, alates loomade toitmisest kuni piimaveoni linnadesse, ja seetõttu läks neil korda sundida mõisnikke kas täielikult või osaliselt järele andma. Seoses sellega hakkasid mõisnikud taotlema tsaarivõimult veel julmemaid abinõusid streikide lämmatamiseks. Liivimaa mõisnike nimel kirjutas «Liivimaa Üldkasuliku Majandusliku Ühingu» esimees parun Pilar kuberner Paškovile kirja, milles väitis, et streikide tõttu tuleb mõisnikel kanda suuri majanduslikke kahjusid ja et tsaarivõimudel tuleks veel mõjuvamalt tegutseda streikide lämmatamiseks, näiteks kõik streikivad töölised mõisa korteritest kohe välja kihutada, et mõisnik võiks uued palgata.¹ Samuti ujutasid Eesti- ja Liivimaa mõisnikud Peterburi valitsusasutused üle abipalvetega, milles paluti eriti sõjavägede kohalesaatmist, ja taotlesid luba nn. «omakaitse»-salkade loomiseks. Kohalikud tsaarivalitsuse esindajad toetasid põhiliselt küll mõisnikke, kuid kohati ei suutnud nad siiski märkimata jätta nende põhjendamata loomalliku viha talupoegade vastu ja juhtunud ekspluateerimisvõtteid; üksikujuhtudel olid nad sunnitud isegi mõisnike suureks pahameeleks soovitama, et mõisnikud teeksid oma tööliste väiksemaid järeleandmisi.

Mõisatöölise ja kehvtalupoegade-rentnike nõudmised 1905. aasta kevadiste streikide ajal olid üldiselt väga tagasihoidlikud ja piiratud, peaaegu täielikult majandusliku ilmega. Poliitilise võitluse moment nende streikide ajal oli veel nõrk ja harvaesinev, ning isegi tööliste ja talurahva nõudmiste täielik rahuldamine ei oleks veel sugugi kõigutanud mõisnike maavalduse aluseid. Linnaproletariaadi juhtiv ja organiseeriv osa streigiliikumises avaldus ainult sporaadiliselt ja selle tõttu jäi liikumise üldilme stiihiliseks. Kohalikud mõisnikud aga, kes olid harjunud sajandite vältel talupoegi pidama «alamaks tõuks» ja nõudma nendelt täielikku kuulekust, sattusid neistki nõudmistest marru ja nõud-

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. A-50, 1905, s.-ü. 7 — II, lehed 95—96.

sid, et tsaarivalitsus iga streigi sõjalise jõuga maha suruks.

Sõjaväelise ja politseilise vägivalda tugevnemise tõttu vähenes mõningal määral mõisatööliste ja kehvtalurahva streikide arv 1905. aasta aprillis. Ka suvekuudel oli streikide üldarv väiksem kui kevadel, kuid streikide kõrval ilmesid uued klassivõitluse vormid. Kehvtalurahvas nägi, et heaga on mõisnikelt võimatu midagi saavutada, ja sellepärast suunas ta pealöögi mõisnike vara ja võimaluse korral ka nende isiku vastu. 1905. aasta suvekuudel sagesid salajased süütamised mõisates — põletati maha mõisa heinaküüne, loomalautu, viljaaitu, viljakuhilaid, metsa jne. Kestis edasi kõrtside purustamine, mis oli alanud juba aasta esimestel kuudel; kõrtsid aga olid mõisnike käes tähtsaks vahendiks, millega talurahvalt raha välja peteti. Näiteks ööl vastu 2. aprilli purustas umbes 20-st talupojast koosnev salk Lükki mõisa kõrtsi Tartumaal. Süüdlasi leida ei õnnestunud.¹ Samuti jätkus mõisatevahelise telefoniliini purustamine, et takistada sellega mõisnikel sõjaväeosade ja politseinike kohalekutsumist.

Kõige rohkem süütamisi esines suvel Tartumaal. Eriti järjekindlalt jätkas võitlust parun Nolckeni vastu Alatskivi rahvas: siin süüdati 27. mail heinaküün ja mõisnikule kuuluv elumaja, 28. augustil süüdati 3 kaerarõuku ja ühtlasi purustati telefoniside. Sootaga mõisas põles mai keskpaigast juuni alguseni maha 64 vakamaad metsa, Kokora mõisas põles augustis maha heinaküün ligi 6000 puuda ristikehinaga. Samuti põles augustis Pühajärve mõisas maha heinaküün heinte ja laudadega. Laanemõisas süüdati samal ööl 3 kuhja heinu jne. Aprillist kuni oktoobrikuuni toimus Tartumaal mitukümmend süütamist — peaaegu pooltes Tartumaa mõisatest esines tulekahjusid.

Kuid ka teistes maakondades esines rohkesti süütamisi. Näiteks puhkes Viljandimaal Võisiku mõisas 3. juunil 1905 metsatulekahju, mille läbi hävines ligi 40 tiinu metsa. Pati mõisas Pärnumaal süüdati augustis suur küün ristikehinaga, samas maakonnas Vana-Vändra mõisas põles maha koguni 3 heinaküüni heintega umbes 3000 rubla väärtuses. Heina- ja viljaküünide põlemisi esines augustis paljudes mandri ja ka Saaremaa mõisates. Mõisnike kahjud olid võrdlemisi suured: olgugi et enamik hooneid oli küll

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. 50, 1905, s.-ü. 7, osa 2, leht 71.

üsna kõrgelt kindlustatud, kuid mets ja viljakuhilad olid sageli kindlustamata. Süütajaid kindlaks teha ei õnnestunud peaaegu kunagi.

Rööbiti klassivõitluse stiihilise arenguga võitlesid revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid maaproletariaadi ja talurahva poliitilise teadlikkuse tõstmise eest. See oli hädavajalik revolutsiooni edasise arengu huvides.

1905. aasta kevad-suvisel perioodil kasvas järjekindlalt maal levitatavate lendlehtede arv. Vastavalt aprillis VSDTP III kongressil vastuvõetud otsustele hakkasid lendlehed üha kindlamalt kaitsma bolševistliku revolutsioonitaktika ja agraarprogrammi seisukohti. Eesti sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid polnud VSDTP III kongressil esindatud, kuid VSDTP Tallinna Komiteed tutvustas kongressi otsustega VSDTP Riia Komitee kongressidelegaat sm. Litvinov. Teiste parteigruppide esindajad sõitsid ise Tallinna, Riiga ja Peterburi, kus tutvusid VSDTP III kongressi otsustega, mis said kogu edasise organisatsioonilise ja propagandatöö aluseks võitluses proletariaadi ja talurahva liidu eest. Silmapaistvat aktiivsust maal tehtavas revolutsioonilises propagandatöös näitasid üles VSDTP Tallinna Komitee, VSDTP Tartu, Põltsamaa ja Võru grupid. Pärnumaal ja Saaremaal levitati ka VSDTP Riia Komitee lendlehti.

Aprilli lõpul 1905. aastal puhkesid ka Järvemaal mõisatööliste streigid. Nende mahasurumise ajal sattus Varangu mõisas politseivõimude kätte VSDTP Tallinna Komitee 3 lendlehte, mis olid määratud mõisatöölistele ja milles kutsuti neid ja talupoegi üles revolutsioonilisele võitlusele.¹ Mais (7. mail) sattus Viljandimaal Tarvastu vallas politseiametnike kätte VSDTP Tallinna Komitee üleskutse «Eesti talupoegadele ja põllutöölistele», milles kutsuti neid üles mõisnike vastu võitlema, mõisamaid konfiskeerima ja avaldama vastupanu ka tsaarivõimudele, «et saavutada muudatusi kehtivas riigikorras»². Juulis leiti soldatitele määratud venekeelne lendleht, milles kutsuti soldateid tsaarivalitsuse kukutamise eest revolutsiooniliselt võitlema ja sõjaväeteenistusest keelduma, ning hulk eestikeelseid lendlehti, milles kutsuti Tallinna maakonna Nigula valla talupoegi võitlusele mõisnike vastu.³

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 139, nim. I, s.-ü. 222, lehed 29—30.

² Sealsamas, f. 296, nim. 50, 1905, s.-ü. 7, osa 2, leht 576.

³ Vt. RAKA, Moskva, Kohtuminist. fond, 1905, s.-ü. 313, leht 12.

Samuti juba aprillikuus levitati Tartumaal Peterburis trükitud lendlehte, mis kutsus talupoegi ja mõisatöölisi revolutsioonilisele võitlusele mõisnike ja isevalitsuse vastu. Paljastades täielikult tsaarivalitsuse imperialistlikke taotlusi Vene-Jaapani sõjas, kutsub lendleht üles sõjaväetee-
nistusest massilisele kõrvalehoidmisele, riigimaksude tasu-
misest loobumisele, tsariametnike minemakihutamisele ja
omavalitsuse organiseerimisele. Mõisatöölisi kutsutakse
üles kevadisel ja suvisel põllutööde hooajal streikima, kuna
sel ajal on mõisnikke kergem sundida järeleandmistele.
Lendleht lõpeb üleskutsega relvastatud ülestõusu etteval-
mistamiseks ja loosungiga: «Kadugu isevalitsus! Elagu
vabariik!»¹

Samasuguseid revolutsioonilise võitluse ülesandeid sea-
dis talurahva ette ka VSDTP Tartu grupi poolt maikuus
levitatud lendleht,² samuti ka VSDTP Põltsamaa grupi
poolt juuni- ja juulikuus rohkearvuliselt levitatud lendlehed.
Kuigi sandarmid endid ja ülemusi rahustasid, et maaelanik-
kond «suhtub» lendlehtedesse «ükskõikselt» ja «käitub rahu-
likult», näitas tegelik olukord, et revolutsioonilised lend-
lehed aitasid tunduvalt kaasa maaproletariaadi ja kehvtalu-
rahva revolutsioonilise teadlikkuse tõusule.

Rööbiti lendlehtede levitamisega kasutasid revolutsiooni-
lised sotsiaaldemokraadid talurahva keskel tehtava revolutsioonilise selgitustöö teise vormina ära massilisi talurahva-
koosolekuid, mis toimusid 1905. aasta suvel ja sügiskuudel.
Neid organiseeris peamiselt eesti kodanlus, kes püüdis talu-
rahvast revolutsioonist eemaldada ja suunata reformistli-
kule teele. Kasutades ära 18. veebruari ukaasi, millega
lubati eraisikutel korraldada koosolekuid «oma olukorra
arutamiseks» ja anda üle ka riiklikku korraldust puuduta-
vaid petitsioone «kõigekõrgema» nimele, organiseeris eesti
kodanlus laialdase petitsioonide kampaania. Kodanlikud
tegelased koostasid ja trükkisid oma ajalehtedes ära petit-
siooniprojekte, millistes paluti tsaarivalitsust läbi viia
mõningaid väga tagasihoidlikke reforme. Petitsioonipro-
jektide arutamine toimus märtsist sügiseni, algul maako-
danluse kitsas ringis, peamiselt vallavalitsuse koosolekutel,
millest võtsid osa jõukad peremehed. Reformide nõudmisel
piirduti gi enamasti hallparunite huvide kaitsmisega, kes

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. 50, 1905, s.-ü. 22, osa I, lehed 534—535.

² Sealsamas, f. 3742, nim. I, s.-ü. I, leht 27.

taotlesid kehvtalurahva ja põllutöölise ekspluateerimise «vabaduse» kindlustamist. Talupoegade ja mõisatöölise põhimassi huvid ei leidnud petitsiooniprojektides kajastust, välja arvatud vast nõue, et koolides ja ametiasutustes võetaks tarvitusele eesti keel. Kodanlikud ajalehed pasundasid tulevasest heaolust, mis pidavat saabuma petitsioonide rahuldamise tulemusena, ja suutsid viia ka osa maatamehi ja kehvtalupoegi eksiarvamusele, et tarvitseb ainult tsaaril kuulda nende hädadest ja vajadustest, kui juba sunnitakse mõisnikke järeleandmisi tegema. Selle tõttu võtsid talupojad rohkearvuliselt osa koosolekustest ja petitsioonide kampaaniast. Näiteks puhkesid sel pinnal Kunda vallas 1905. aasta juunis talurahvarahutused. Talupojad ilmusid vallakirjutaja juurde ja nõudsid, et see kirjutaks tsaarile palvekirja nende olukorra parandamiseks. Kui kirjutaja sellest keeldus, avaldasid talupojad talle umbusaldust ja nõudsid valla kassa väljaandmist.¹ Rahutused kestsid 3 päeva, kuni kohale ilmus kuberner ise 30 kasakaga ja sundis talupoegi laiali minema; rida talupoegi areteeriti. Osa Tartumaa talupoegi arvas, et kodanluse ajalehes «Postimees» trükitud petitsiooniprojekt on tsaarivalitsuse korraldus, ja näiteks Ahja, Raasiku jt. valdade talupojad ilmusid vallavalitsusse ning nõudsid, et neile näidataks uut korraldust maa-andmise ja koolides eestikeelse õpetuse sisseseadmise kohta. Järvamaa mõisatöölised ja maata talupojad nõudsid samuti ühel massilisel koosolekul vallavanemalt tsaari «manifesti». Kui neile selgitati, et niisugust «manifesti» ei ole, nimetasid nad vallavanemat mõisnike käsilaseks ja peksid ta läbi.² Petitsiooniprojektide arutamise koosolekutel esitasid maata talupojad ja mõisatöölised tihti julgeid majanduslikke ja poliitilisi nõudmisi, mis kodanluse ülিমöödukate kavatsustega sugugi kokku ei langenud. Peaküsimuseks maata talupoegade koosolekutel oli maaküsimus. Näiteks nõudsid mitme Võrumaa valla maata talupojad kvootemaade ja pastorite maade väljajagamist; 2. augustil toimus Nursi vallas ilma politsei loata koosolek, millest võttis osa üle 100 maata talupoja, kes tahtsid saata Ministrite Komiteele palvekirja nende varustamiseks mõisamaaga. (Muidugi segas politsei vahele ja ajas selle «ebaseadusliku kogunemise» laiali, kusjuures 2 aktiivsemat talupoega areteeriti.) Mõisamaad

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, 1905, s.-ü. 2550, osa 35, lehed 17—18.

² Sealsamas, leht 25.

nõudsid ka Ula valla maata talupojad oma koosolekul, millest võttis osa umbes 400 inimest.¹ Rõngu valla maata talupojad nõudsid maad igale perekonnale tarviduse järgi. Tartumaa Laiuse-Tähtvere valla talupoegade petitsioon anti üle politseiorganitele, kuna see sisaldas «häbematuid nõudmisi riigi ümberkorraldamiseks» — oli valitsusevastase ilmega.² 7. augustil 1905 toimus Vana-Kariste vallas Viljandimaal ümbruskonna valdade maatameeste ja mõisatöölise massiline koosolek, millest võttis osa 826 inimest. Võeti vastu otsus viia läbi 6. novembril Viljandis mõisatöölise ja maatameeste kongress ja valiti isegi vastav ettevalmistuskomisjon, kes aga ei viinud asja lõpuni. Ka revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid ei mõistnud selle ürituse tähtsust ega aidanud seda läbi viia, mistõttu kodanluse õnnestus kongress nurja ajada. Kodanlusevastase võitluse alahindamine oli üks eesti revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide põhilisi vigu.

Siiski toimus 1905. aasta kevadel ja suvel tähtis ettevalmistustöö klassilahinguteks, mida töölised ja talurahvas hakkasid pidama 1905. aasta sügisel ja talvel tsaarivalitsuse, mõisnike ja kapitalistide vastu. Maaproletariaadi ja kehvtalurahva võitlusvaimustus ja klassiteadlikkus kasvas streikide ja petitsioonide kampaania käigus tunduvalt, nende usk «isakesse tsaari» ja kodanlusele lõi tugevasti kõikumata. 1905. aasta sügiseks hakkas talurahva laiaades hulkades juba levima arusaamine, et ei maksa oodata petitsioonide rahuldamist tsaarivalitsuse poolt, et «maad ja vabadust» on võimalik kätte võita ainult revolutsioonilisel teel.

3. Massiline talurahvaliikumine revolutsiooni suurima tõusu perioodil 1905. aasta oktoobris-detsembris. Töölise ja talurahva relvastatud võitlus

Esimese Vene revolutsiooni hoog suurenes 1905. aasta iga järgneva kuuga ja omandas tsaarivalitsusele järjest ohtlikuma ilme. Ülevenemaalisest oktoobrikuu üldstreigist hirmutatuna oli tsaarivalitsus sunnitud avaldama 17. oktoobri manifesti, milles tehti poolikuid järeleandmisi kodanliku demokraatia kehtestamise suunas. Pärast

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, salaj. osak. s.-ü. 7, lehed 787 ja 875.

² Sealsamas, leht 564.

17. oktoobri manifesti läks nii vene kui ka ääremaade kodanlus avalikult ja lõplikult üle kontrrevolutsiooni leeri. Proletariaat ja talurahvas, kelle vajadusi 17. oktoobri manifest mingil määral ei rahuldanud, jätkasid võitlust isevalitsuse ja mõisnike vastu veel sihikindlamalt ja otsustavamalt. Proletariaadi eeskujul tõusid üha laialdasemad talurahva hulgad võitlusse oma otseste ekspluateerijate — mõisnike vastu. 1905. aasta sügisel hõlmas talurahvaliikumine juba üle ühe kolmandiku kõigist Venemaa maakondadest.¹

Ka Eesti mõisatööliste ja talurahva poliitiline ja majanduslik võitlus tugevnes pärast oktoobrisündmusi kiiresti. Kõikjal valdades toimusid massilised talurahva koosolekud, kus esinesid sageli revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid ja külaintelligentsi esindajad. Koosolekutel hakati üha julgemini esitama poliitilisi nõudmisi, mis tõi tihti kaasa teravaid kokkupõrkeid maaproletariaadi ja «hallparunite» vahel, sest viimased olid rahul 17. oktoobri manifesti lubadustega ja mõistsid kehytalupoegade nõudmised hukka. Eesti maata ja vähese maaga talupoegade nõudmised langesid lähedalt kokku nõudmistega, mida esitas revolutsiooni käigus loodud Ülevenemaalise Talurahva Liidu II kongress 1905. aasta novembris. See kongress nõudis maa üleminekut kogu rahva omandiks põhimõttel «Maa kuulugu ainult sellele, kes teda harib», ja otsustas välja kuulutada üldstreigi, kui tsaarivalitsus seda nõudmist ei täida. Lenin hindas kõrgelt Ülevenemaalise Talurahva Liidu II kongressi otsuseid võidelda üksmeelselt ja vankumatult «täieliku vabaduse ja kogu maa eest». Ta ütles: «Need talupojad on tõelised demokraadid. Nende vigu demokratismi ja sotsialismi ülesannetest arusaamisel peame selgitama kannatlikult, järjekindlalt, nagu liitlastele, kellega meid seob ühine suur võitlus».²

Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid kutsusid talupoegi üles otsustavale võitlusele mõisnike ja isevalitsuse vastu. See oli seda kergem, et laiad talurahva hulgad olid kodanluse poolt organiseeritud petitsioonide kampaania tulemustes juba pettunud ja kaotasid üha rohkem usu tsaarisse. Näiteks Tartumaal Tähtvere valla talupoegade koosolekul, mis piirdus küll 17. oktoobri manifesti kiire elluviimise nõudega, kaeti tsaari pilt linaga kinni ja pandi

¹ Vt. ÜK(b)P ajalugu, Lühikursus, Tallinn, 1955, lk. 73.

² V. I. L e n i n, Teosed, 10. kd., lk. 25.

lehvima punane lipp. Osa talupoegi siirdus peale koosolekut koolimajja, kus tsaari pilt purustati.¹ Seda juhtus paljudes teisteski kohtades. Tsaaripiltide purustamise eest sai karistada ka rida kooliõpilasi. Haaslava vallas toimunud massilisel talurahvakoosolekul 6. novembril võeti 170 koosolija poolt vastu otsus: 1) saata Ministrite Nõukogu esimehele Wittele telegramm Asutava Kogu viivitamatu kokkukutsu-
mise nõudmisega; 2) valida ümber vallavalitsus; 3) «mustsajaga» võitlemiseks organiseerida relvastatud omakaitse; 4) õpetajatel asuda eestikeelse õpetuse sisseseadmisele koolides. Maaküsimus otsustati jätta Asutava Kogu lahendada.² Nende koosolekute otsused, millistes ilmneb veel osaliselt jõuka külakodanluse mõju, kannavad siiski revolutsioonilist ilmet selles mõttes, et otsustati juba läbi viia vallaomavalitsuse ümbervalimised demokraatlikul alusel ja samuti asuda organiseerima relvastatud võitlust mõisnike «mustsaja» vastu.

Kaugemaleulatuvad otsused võeti vastu juba Kuigatsi valla talupoegade koosolekul 13. novembril, millest võttis osa umbes 500 inimest. Seal otsustati: 1) õpetus vallakoolis viia uue programmi alusele (eesti keeles); 2) kuni uue riigikorra kehtestamiseni jätta maksmata kiriku-, mõisa- ja riigimaksud; 3) organiseerida rahvamiilits, kelle relvastamiseks võtta raha vallakassast.³ Niisugused otsused võeti vastu Tartumaal veel Puhja, Sangaste, Rasina jt. valdade talurahvakoosolekutel, Võrumaal Sõmerpalu, Võru, Vastse-Roosa jt. valdades. Ühiseks nõudeks üle kogu Eesti kubermangu ja Lõuna-Eestis toimuvatel rahvakoosolekutel oli eestikeelse õpetuse sisseviimine vallakoolides, mis näitab rahvusliku vabastusliikumise tõusu revolutsiooni käigus. See otsus viidi mitmes vallas ka revolutsioonilisel teel ellu. Samuti hakati kohalikku asjaajamist läbi viima eesti keeles. Rööbiti poliitiliste nõudmistega, mis taotlesid uue riigikorra kehtestamist, esitasid eriti just kehvikud ja mõisatöölised sügisestel koosolekutel terve rea majanduslikke nõudmisi, mis juba kevadiste ja suviste streikide ajast on tuntud. Sedamööda, kuidas oli tõusnud maaproletariaadi klasseiteadlikkus, tõusis sügisel esikohale poliitiline võitlus. Talurahva revolutsiooniline aktiivsus avaldus mitte ainult

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, s.-ü. 2550, osa 31, leht 150.

² Vt. ajaleht «Uudised», 8. XI 1905, nr. 86.

³ Vt. «Uudised», 18. XI 1905, nr. 89.

koosolekute pidamises ja nõudmiste esitamises, vaid ka aktiivses võitluses mõisnike, politsei- ja tsaariametnike vastu. Jätkus mõisakõrtside ja riigiviinapoodide purustamine ning sulgemine, kusjuures politseinikud, kes seda takistada püüdsid, peksti läbi. Nii suleti näiteks Tartumaal Udeva kõrts ja Tõrva viinapood, Kavastu kõrts aga purustati täielikult.¹

Terve rida Võrumaa talurahva koosolekuid võttis vastu otsuse keelata mõisnikel metsaraiumine kvootemaadel, mis olid talupoegadele välja renditud. Erastvere talupojad sundisid jõuga mõisniku metsaraiujad kvootemaalt lahkuma.² Ka Eestis kujunes üheks majandusliku võitluse vormiks 1905. aasta sügisel mõisametsade raiumine, mis oli väga levinud Vitebski jt. Vene kubermangudes. Kohati toimus see isegi talurahva koosolekute otsuste alusel, mis kuulutasid mõisametsa ühisomandiks. Nii näiteks Tartumaa Lutika ja Ivasto küla talupojad kuulutasid ühisomandiks Peidla mõisa metsa, panid välja relvastatud valvesalga ja asusid kollektiivselt metsa maha raiuma. Kahe nädala jooksul raiuti maha umbes 10 vakamaad mõisametsa, kusjuures kõik mõisniku ja politsei katsed raiumist peatada aeti relvastatud valve poolt nurja. Erilist aktiivsust näitasid üles mõisatöölised ja kehvtalupojad-rentnikud. Hiljem andis mõisnik selle pärast kohtu alla 36 inimest, kes uhkelt lükkasid tagasi kohtu-uuri ja katse neid mõisnikuga lepitada, teatades, et nad ei tunne end milleski süüdi olevat ega soovi mõisnikule kahjutasu maksta. Metsaraiumisliikumine levis ka Võrumaal, kuid siiski ei võtnud see liikumine Eestis nii laialdast ulatust nagu mõnes Sise-Venemaa kubermangus.³

Mõisatööliste ja kehvtalupoegade võitlus mõisnike vastu puhkes seniolematu ägedusega 1905. aasta sügisel Saaremaal. Kuressaares organiseerus selleks ajaks VSDTP kohalik grupp, kes oli tihedalt seotud Peterburi töölistega ja VSDTP Tallinna Komiteega, sai neilt revolutsioonilist kirjandust ja lendlehti, mida kohapeal paljundati ja levitati tööliste ja talurahva hulgas. Novembri keskpaiku hakati pea kõigis Saaremaa valdades korraldama massilisi rahva-koosolekuid, kus rentnikud nõudsid mõisnikelt rendimaksu alandamist kuni 50 protsendi võrra, mõisatöölised aga töö-

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, s.-ü. 2550, osa 31, leht 168.

² Sealsamas.

³ Vt. RAKA, Tartu f. 416, 1908, s.-ü. II, osa I—III.

tasu kõrgendamist ja tööpäeva lühendamist. Üksikud mõisnikud alandasid renti 10—15 protsendi võrra, kuid see ei rahuldanud mingil määral kehvtalupoegade vajadusi. Selle tõttu hakati mandri eeskujul laialdaselt mõisnike vara hävitama süütamiste teel. Kõigest ühe kuu jooksul (15. novembrist 15. detsembrini) esines Saaremaa mõisates umbes 40 süütamist, mis tekitasid mõisnikele ligi 40 000 rubla kahju. Mõisnikud hakkasid paanikas põgenema Kuresaarde (Kingisseppa). Eredaks näiteks saarlaste võitlusest mõisnike vastu on verine kokkupõrge, mis toimus Pärssamaa vallas Karja mõisas 28. novembril 1905. aastal 60 mõisarentniku ja mõisnik Sengbuschi vahel. Viimane ei nõustunud ära kuulama rentnike nõudmisi, seda enam et need tema ees mütse maha ei võtnud. Tekkis sõnavahetus, mis lõppes sellega, et mõisnik haaras revolvri ja hakkas talupoegi tulistama, tappes kaks ja haavates surmavalt kolmandat talupoega. Kui 29. novembril kohale ilmus kohtu-uuriija, siis nõudis umbes sajapealine talupoegade hulk otsustavalt, et Sengbuschi talupoegade tapmise eest karistataks. Uuriija oli sunnitud lahkuma. Ka talurahva asjade komissar katsus asjatult ärritatud talupoegi rahustada ja neile koosolekul selgeks teha, et nad olid ise «seadusevastaselt» käitunud. Talupojad kaitsesid oma nõudmisi veel otsustavamalt ja läksid punase lipu all Karja mõisa, kus järgmisel ööl puhkes rida tulekahjusid.¹

Mandril oli üheks esimestest talupoegade massilise väljastumise aktidest Tartumaal Kavastu mõisa Varese küla talurentnike katse mõisat purustada. Mõisnik keeldus alandamast rendimaksu, rentis välja küla karjamaa, jättes Varese küla elanikud sellest ilma, ja nõudis kalapüügi eest järves kõrget tasu. Osa rentnikke katkestas protestiks rendimaksamise. Üliõpilaste poolt oktoobrisnovembris 1905 tehtava poliitilise selgitustöö mõjul otsustasid rentnikud mõisnikuga arveid õiendada. 18. novembril purustas 200- kuni 400-pealine talurahva hulk mõisakõrtsi ja hüüetega «Paruneid pole meile vaja!», «Peksame paruneid!» kutsusid kõiki talupoegi ülestõusule. 21. novembril purustati Kavastu mõisale kuuluv tellisetehas. Rahutused lämmatati sõjaväeüksuse abil, kes samal päeval saabus mõisa.² Tõsised rahutused ja relvas-

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, s.-ü. 2550, osa 31, lehed 192 ja 176.

² Vt. RAKA, Tartu f. 416, 1909, II kriminaalosal., s.-ü. 5, leht 2 jt.

tatud ülestõusud puhkesid samal ajal terves reas Liivimaa maakondades.

Tartumaal toimus ligi kahekümnes vallas (viiekümnest) rahutusi, üht- või teistlaadi korra- ja seaduserikkumisi. Mitmes Tartumaa vallas kisti maha ja purustati tsaaripildid (näit. Avinurmes), suleti viinamüügikohti, süüdati mõisa vilja- ja heinaküüne, võeti politseinikelt ära relvad, tungiti kallale mõisnikele ja pastoritele. Näiteks haavasid revolutsioonilised talupojad revolvrilasuga Urvaste mõisnikku Samsonit ja tulistasid ka Urvaste koguduse pastorit Steini.¹

Tormilised sündmused arenesid 1905. aasta novembris ja detsembril esimesel poolel Sangastes. 6. novembril korraldasid talupojad omavoliliselt jahi mõisametsas ja keeldusid hiljem politseiametnikule osavõtjate kohta igasugusest andmete andmisest. Samal päeval, ajal, kui krahv Berg viibis kirikus, sõitis kirikust mööda 10 saanitäit relvastatud talupoegi punase lipuga. Ühinenud kohalikus kõrtsis teise sama suure salgaga, kavatsesid nad rünnata Sangaste lossi, lükkasid aga esialgu kavatsuse edasi ja koostasid revolutsioonilise lendlehe valla rahvale. Detsembril algul moodustati Sangastes revolutsiooniline komitee, kelle juhtimisel piirasid umbes 200—250 relvastatud talupoega, kes olid ratsa ja kandsid punaseid lippe, 12. detsembril Sangaste lossi ja Restu mõisat, võttes ära kõik seal leiduvad relvad ja esitades mõisnikele terve rea nõudmisi oma olukorra parandamiseks. Restu mõisa omanik Roth ja kohalik pastor pugesid peitu, krahv Berg aga nõudis kiires korras Tartust sõjavägesid ja sandarmeid appi ning nurises, kui neid liiga vähe saadeti.² Kasutades oma suhteid Liivimaa kuberneriga, õnnestus Bergil peagi täiendada oma lossi «kaitset». Revolutsioonilise komitee liikmetele ja lossi piiramisest osavõtjatele korraldati metsik jaht ning suurem osa nendest langes sõjaväljakohtu alla. Ainult üksikutel õnnestus end verejanulise krahvi ja sandarmite eest varjata.

Liivimaa kuberner nõudis juba 15. novembril siseministrit sõjaseisukorra kehtestamist ja täiendavate vägede saatmist Liivimaale «võitluseks revolutsiooniga». Kohale saadetigi täiendavaid väeosi ja 22. novembril kuulutati Liivimaa kubermangus välja sõjaseisukord. Läti proletariaadi

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, nim. A-50, s.-ü. 10 — V 1905, leht 41.

² Sealsamas, leht 110.

ja talupoegade hoogsalt arenev klassivõitlus oli silmapaistvaks eeskujuks ka Lõuna-Eesti maakondade proletariaadile ja talurahvale.

«Hallparunid» ja linnakodanluse liidrid ei suutnud revolutsioonilist liikumist maal pidurdada. Kui näit. J. Tõnisson, V. Reiman jt. eesti kodanluse juhid sõitsid kulakute kutsel mööda maad ringi ja püüdsid talurahvakoosolekutel kutsuda külakehvikuid «austama seadust» ja «hoiduma vägivalla tarvitamisest», siis vilistati neid lihtsalt välja (näiteks Sangastes). Puhjas katsus kohalik pastor rahvakoosolekul väita, et töölised ja talupojad ei ela sugugi halvemini kui mõisnikud. Kohalikud töölised tungisid punaste lippude all koosolekule ja sundisid pastori vaikima hüüetega «Maha!».¹

Eesti kodanlus tegi kõik, et üha laienevat ja süvenevat talurahvaliikumist ära kasutada oma huvides, oma kitsaste klassieesmärkide saavutamiseks, et suunata seda liikumist reformide teele. Sel eesmärgil otsustas «Eduerakond» J. Tõnissoniga eesotsas kokku kutsuda Tartus «üle-eestilise rahvaasemikkude kongressi». VSDTP Tallinna Komitee mõistis kohe kodanluse uue triki reaktsioonilist iseloomu ja andis välja spetsiaalse lendlehe, milles paljastas eesti kodanlust tsaarivalitsuse päästja osas, mõistis hukka välja kuulutatud antidemokraatliku saadikute saatmise korra, mille kohaselt iga vald pidi saatma 2 esindajat, ühe pere-meeste ja teise maatameeste poolt, kuigi viimased olid suures enamuses, ja nõudis, et kokkukutsutud kongress loobuks otsustamast ükskõik milliseid küsimusi kogu eesti rahva nimel. Revolutsioonilise liikumise võimsa tõusu olukorras otsisid eesti talupojad ja mõisatöölised organiseeritud võitluse vorme. Teade, et on saadud luba kongressi kokkukutsumiseks, leidis maal elavat vastukaja. Selle tõttu ei asunud eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid, erinevalt ESDTP Tartu grupist — föderalistidest, kongressi boikoteerimise teele, vaid võtsid aktiivselt osa esindajate valimisest. Revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide laialdase selgitustöö tulemuseks oli see, et enamuse kongressi saadikutest — need, kes olid valitud mõisatööliste ja talupoegade kui ka maaintelligentsi poolt, — oli revolutsiooniliselt meelestatud.

Kongress toimus 27.—29. novembril 1905 Tartus. Juba alguses, kongressi juhatuse valimisel, lõhenes ta kaheks

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, 1905, s.-ü. 2550, osa 31, leht 163.

osaks, kusjuures kodanluse esindajad ja pooldajad jäid ilmselt vähemusse. Kongressi saadikute revolutsioonilisdemokraatlik enamuse (500 saadikut 800-st), kellele Jaan Sihver, üks tulihingelisemaid revolutsionääre, selgitas eesti kodanluse ja eriti tema liidri J. Tõnissoni reetlikku osa revolutsioonis, hakkas pidama oma koosolekuid ülikooli aulas, kodanluse pooldajad jäid aga «Bürgermüsse» saali. Nii toimus tegelikult kaks eri kongressi. Kuna nn. «Aula kongressi» saadikute enamuse moodustasid maaproletariaadi ja talurahva esindajad, siis kandis see kongress talurahvakongressi ilmet. Ka vastuvõetud resolutsioonid, nn. «Aula otsused», kajastasid eesti talurahva, eriti maaproletariaadi revolutsioonilisi nõudmisi, kuigi osa saadikute mõjul, kes kuulusid menševike, föderalistide ja «liberaalse» kodanluse hulka, jäeti päevakorrast välja relvastatud ülestõusu küsimus.

«Bürgermusses» vastuvõetud otsused aga kajastasid eesti reaktsioonilise kodanluse ja kulakluse kõige mõõdukamaid ja truualamlikumaid reformitaotlusi.

«Aula otsused» rõhutasid, et kongress ei esinda küll kogu eesti rahvast, kuid siiski tema enamust, ja sellisena on tal õigus arutada ja otsustada kogu rahvasse puutuvaid küsimusi. Kongress otsustas jätkata võitlust isevalitsuse vastu niikaua, kuni kutsutakse kokku Asutav Kogu, mis tuleb valida üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse põhjal salajasel hääletamisel, ja kehtestatakse demokraatlik vabariik. Võitluse organisaatoriteks kohapeal pidid kujunema revolutsioonilised omavalitsused — komiteed, kelle juhtimisel tuli teostada valitsusasutuste ja kohtute boikotti, samuti boikoteerida sõjaväeteenistust, organiseerida rahvamiihits, loobuda maksude tasumisest riigile, mõisnikule ja kirikule, sulgeda viinamüügikohad, takistada sõjavägede vedu raudteel, nõuda sõjaseisukorra lõpetamist Liivimaa kubermangus, valida uued demokraatlikud kohtud jne. Rahvusliku vabastusvõitluse eesmärgil esitati nõudmine kehtestada kõigis rahvakoolides eestikeelne õpetus. Agraarküsimuses kriipsutasid «Aula otsused» alla, et maa, nagu teisedki tootmisvahendid, peab kuuluma kogu ühiskonnale, et agraarküsimuse parim lahendus võib toimuda sotsiaaldemokraatide programmi alusel. Mitmesuguste väiksemate nõudmiste kõrval seati üles kiriku- ja kloostirmaade ning rüütlikogude-maade, samuti stifti- ja kroonumaade kogukonna omandiks konfiskeerimise nõue, mõisamaast pidi

sunniviisil eraldatama talupoegade kasuks kvoote- ja kuuendikumaad.

Kuigi Aula kongressi otsused agraarküsimuses olid poolikud selles mõttes, et nad ei puudutanud mõisnike maavalduse likvideerimise küsimust, mis ainuüksi võis lõplikult rahuldada eesti maatameeste maanälja, ega määranud ka kindlaks, millise taktika abil viiakse teised otsused ellu, oli neil määratu suur tähtsus eesti külas olemasolevate revolutsiooni jõudude mobiliseerimisel ja organiseerimisel. Kongressi delegaadid, sõites «Aula otsustega» varustatult laiali üle kogu maa, esitasid need otsused kõikjal talurahvale kui võitlusüleskutse mõisnike ja tsaarivalitsuse vastu.

«Aula otsuste» alusel loodi novembri lõpul ja detsembrikuu esimesel poolel üle kogu Eesti umbes 42 vallas revolutsioonilised talurahvakomiteed ja rahvamiilits, mis kujunesid revolutsioonilisteks omavalitsuse organiteks. Mõnes vallas halvati täielikult tsaarivõimu esindajate tegevus.

Eriti aktiivselt võitlesid «Aula otsuste» elluviimise eest mõisatöölised ja maata talupojad, rentnikud, aga ka keskmikud. 1905. aasta detsember kujunes talurahva revolutsioonilise liikumise kulminatsioonipunktiks Eestis. Kohalike omavalitsuste ümbervalimise koosolekutel püüdsid kohati küll kulakud ja kodanluse esindajad haarata valimiste juhtimist enda kätte ja valida oma esindajaid uutesse omavalitsustesse, kuid see õnnestus neil ainult üksikutes kohtades (Sangastes ja Saaremaal). Enamasti valiti talurahvakomiteedesse ja omavalitsustesse revolutsioonilise kehvtalurahva esindajad. Revolutsiooniliste komiteede tegevus ei piirdunud ainult «Aula otsuste» elluviimisega, vaid läks tunduvalt kaugemale; mitmes kohas nõuti ka mõisamaade konfiskeerimist.

Ka vabariigi-idee muutus eesti talupoegade keskel nii populaarseks, et revolutsioonilisi talurahvakomiteid või omavalitsusi, kes võtsid kohapeal tegeliku võimu enda kätte, nimetati kohati «vabariikideks». Nende «vabariikide» tegevus oli suunatud tsaari-isevalitsuse ja mõisnike vastu.

Näiteks Puru külas Virumaal toimus 9. detsembril massiline Jõhvi valla talurahva koosolek, millest võttis osa kuni 500 inimest. Koosolekul valiti ümber omavalitsus ning võeti vastu otsus kukutada isevalitsus. Uue revolutsioonilise komitee juhtimisel siirdusid võitlusvaimustusest haaratud mõisatöölised ja talupojad peale koosolekut Jõhvi «isevalitsust kukutama». Valitsusasutustelt kisti maha sildid ja

purustati neis leiduvad tsaaripildid. Kohalikele tsaarivalit-
suse ametnikele, samuti ka pastorile teatati, et nad on
rahvakoosoleku otsusega kohalt tagandatud, ja ähvardati
neid tegevuse jätkamise katsete korral omakohtuga. Osa
ülelõhestunud oli relvastatud jahipüsside ja revolvratega.
Ümbruskonna küladest tuli juurde üha uusi võitlejaid. Haa-
rati enda kätte vallakassa ja saadud raha eest kavatseti
relvi muretseda.¹ Ülestõusu, millel oli siiski lokaalne ilme ja
mis toimus enne üldist eesti talurahva ülestõusu, õnnestus
tsaarivõimudel kiiresti kohale suunatud sõjaväeosade abil
maha suruda.

Tunduvalt ulatuslikumat ja järjekindlamat tegevust aren-
das niinimetatud Velise «vabariik» Läänemaal Velise val-
las. Kohaliku kehvatalurahva revolutsiooniline aktiivsus oli
siin järjekindlalt kasvanud, alates juba kevadistest ja suvis-
test kokkupõrgetest mõisnike ja tsaarivõimu esindajatega
rentnik Mihkel Aitsami väljatõstmise pärast, kes oli üheks
kohalikuks revolutsioonilise liikumise juhiks. Teiseks silma-
paistvaks revolutsiooniliseks tegelaseks oli kohalik kooli-
õpetaja Jaan Paulus. Tema juhtimisel toimusid juba
oktoobri lõpul Velise koolimaja juures rahvakoosolekud, kus
arutati mõisamaade jagamise, maksude ärajätmise jt. küsi-
musi. M. Aitsam ja J. Paulus olid Aula kongressi delegaa-
tideks. Peale kongressi loodi ka Velisel «Aula otsuste»
kohaselt revolutsiooniline talurahvakomitee J. Paulusega
eesotsas ning rahvamiilits. Kogu faktiline võim selles vallas
kuulus detsembri keskel kohalikule rahvale, mõisnikud olid
põgenenud, kes linna, kes välismaale.

Velise rahvamiilits valmistus aktiivselt relvastatud võit-
luseks mõisnike salkade, niinimetatud «mustsaja» vastu,
kes koondusid juba linnades. Rahvamiilitsa staabiks kuju-
nes Velise kool, kust anti korraldusi üle kogu valla. Siin
toimuski ülestõusu ajal üks ägedamaid lahinguid ühelt
poolt relvastatud tööliste ja talupoegade ning teiselt poolt
reaktsiooni jõudude vahel.

Revolutsiooniline komitee — «vabariik» loodi ka Järva-
maal Vaali ja Päinurme külas Aula delegaadi revolutsio-
näär Schultz'i juhtimisel. Ka siin organiseeriti rahvamiilits,
kes valmistus aktiivseks võitluseks «mustsaja» vastu.

Lõuna-Eestis kujunes 1905. aasta detsembris üheks silma-
paistvamaks revolutsioonilise liikumise keskuseks Pärnu-

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, s.-ü. 1350, osa 50, lehed 101—103.

maa. Eriti intensiivne oli revolutsiooniline liikumine naabrusasuvates Läti valdades ning Salatsi ja Ruhja asulas, samuti Ruhja vallas, kus seda juhtis kohaliku päritoluga Riia tööline, Läti SDTP liige Kristjan Botš, ja kus juba tegutses revolutsiooniline niinimetatud «Ruhja vabariik». Ruhjast sõitsid lähedalasuvasse Mõisaküla alevikku läti agitaatorid, esinedes rahvamiitingutel. Ka Mõisakülas loodi kohalik VSDTP grupp, kuhu kuulus üks eesti silmapaistvamaid revolutsionääre — Mõisaküla rahvakooliõpetaja Jaan Sihver. Kohaliku elanikkonna keskel oli J. Sihveril suur autoriteet, mida tõendab seegi, et ta oli valitud Tartu rahvaesindajate kongressi delegaadiks. Raudteelaste streigi ajal (10.–17. detsembril) juhtis J. Sihver streigikomiteed. Ruhja agitaatorite abiga oli 8. detsembriks loodud juba kümnes ümbruskonna vallas talurahvakomiteed, revolutsioonilised omavalitsused ja rahvamiilits. Näiteks Mõisaküla (Laatre) vallamajas toimus 8. detsembril miiting, mille käigus visati vallamajast välja tsaariperekonna pildid, loeti ette «Aula otsused» ja peeti sütitavaid kõnesid tsaarivalitsuse vastu, valiti korraldajakomitee ja uus vallakohus. Ka vallakassa pitseeriti kinni ja selle juurde seati revolutsioonilise komitee valve. 11. detsembril toimus rahvarohke miiting Mõisakülas J. Sihveri juhtimisel, kes luges ette «Aula otsused» ja kutsus tulises kõnes ülestõusule tsarismi «kahepäise mao» vastu. Peale miitingut toimus demonstratsioon, mille käigus kavatseti võtta ära relvad kohalikest sandarmitelt, kellel aga õnnestus põgeneda. Raudteelaste streigikomitee tegutses Mõisakülas tõelise rahvavõimuna. Kui Pärnu revolutsioonilise rahvakomitee esindaja palus 12. detsembril Mõisaküla, Salatsi ja Ruhja revolutsionääridelt abi, et sealsete rahvamiilitsa üksuste abil teha kahjutuks Pärnus viibiv sõjaväeosa ja politsei, siis organiseeriti J. Sihveri otsesel juhtimisel rong, mis 13. detsembril suundus Ruhja, Salatsi ja Mõisaküla rahvamiilitsa üksustega Pärnu poole. Ruhja rahvamiilitsa üksuste juhtideks olid Kristjan Botš ja Jemeljan Aboltin. Kilingi mõisa juures peatus rong ja ülestõusnud rekvireerisid kohalikest mõisnikult kõik olemasolevad relvad, padrunid ja isegi väikese kahuri. Saanud aga teada karistussalga saabumisest Valka, pöördus rong 14. detsembril tagasi, et organiseerida võitlust karistussalga vastu. Mõisaküla VSDTP grupi ja J. Sihveri isiklikul juhtimisel toimusid 17. detsembril ka Laatre vallakomitee ümbervalimised, kuna 8. detsembril valitud komitee osutus tegevusvõimetuks. Sa-

muti loodi kohalik valla rahvamiilits, kes tegutses koos Ruhja miilitsaüksusega ja selle juhtimisel.

Revolutsiooni kulminatsioonipunktiks Eestis kujunes tööliste ja talupoegade ühine relvastatud võitlus mõisnike vastu 12.—20. detsembril 1905.

Signaaliks kogu Venemaa proletariaadi otsustavale võitlusele tsarismi vastu oli Moskva relvastatud ülestõus. Sellele eelnes streik. Moskva streigi toetamiseks kutsusid ka VSDTP Tallinna Komitee ja tööliste saadikute nõukogu 8. detsembril Tallinna töölisi üles poliitilisele streigile. Tallinna tööliste järel algasid streiki Pärnu, Tartu jt. linnade töölistel. Täielikult haarati streigist kõik raudteeliinid Eestis. Kokku streikis detsembris umbes 20 000 eesti töolist. Tallinna töölistel valmistusid relvastatud ülestõusuks, võitlussalgad panid mitmel streikival ettevõttel lehvima isegi punased lipud. 10. detsembril hakkasid saabuma Tallinnasse valdade esindajad, kes olid kutsutud osa võtma nõupidamisest omavalitsuse reformi küsimustes.

Samal päeval aga läksid tsaarivõimud üle vastupealetungile — Tallinnas ja Harjumaal kuulutati välja sõjaseisukord. Juba 9. detsembril olid alanud massilised areteerimised, keelati kõik koosolekud, samuti ka «talupoegade kongress». Talupoegade esindajad, kes varem olid linna saabunud, siirdusid streikivate tööliste kutsel vabrikutesse ja tehastesse. Siin toimusid keelust hoolimata koosolekud ja miitingud, kus esineti leegitsevate revolutsiooniliste kõnedega ning üleskutsetega võitluseks mõisnike ja tsaarivalitsuse vastu. Tsaarivalitsus koondas kiiresti Tallinnasse sõjavägesid. Kontrevolutsiooni pealetungi olukorras ei arendanud VSDTP Tallinna Komitee, kus menševikud olid enamuses, ega ka Tallinna tööliste saadikute nõukogu otsustavat tegevust ega andnud signaali ülestõusuks. Ööl vastu 11. detsembrit areteeriti suurem osa VSDTP Tallinna Komitee liikmeid, kes parajasti kaalusid relvastatud ülestõusu alustamise küsimust. Siirdudes 11. detsembril «Estonia» juurde, leidsid valdade esindajad, et ukсед olid lukustatud. Tööliste kutsel läksid eriti just maatameeste ja mõisatööliste esindajad samal õhtul «Volta» tehases toimuvale massilisele tööliste koosolekule. Siin arutati revolutsioonilise võitluse jätkamise küsimust. Nii töölistel kui ka talupojad tahtsid sööstä otsustavasse võitlusse. Puuduliku juhtimise tõttu ja suhteliselt nõrga relvastusega ei töötanud ülestõusu organiseerimine Tallinnas sõjaseisukorra tingi-

mustes edu. Selle tõttu leidis üldiselt poolehoidu plaan siirduda maale, kus sõjavägesid ei olnud, ja alustada lätlaste eeskujul relvastatud võitlust mõisnike vastu. Koosolijate poolt avaldati veendumust, et kui võitlussalgad jõuavad Lõuna-Eestisse, siis toetavad ka lätlased ülestõusu.¹ Samas loeti ette ka eriline «vanne», millega iga võitlussalga liige kohustus pühendama kogu jõu relvastatud võitlusele vabaduse eest ja pühaks pidama salga saladust.

Politsei, kes oli koosoleku kohta andmeid saanud, korraldas tehases haarangu, kuid enamusel revolutsionäridest õnnestus pääseda. Juba samal ööl ja järgmisel päeval, osaliselt valdade esindajate saatel, läksid tööliste relvastatud võitlussalgad maale. Valdade esindajad, sõitnud üle kogu maa laiali, tõid teateid sõjaseisukorra kehtestamisest ja nõupidamise keelamisest. See kutsus talupoegade keskel esile pahameeletormi mõisnike vastu, keda peeti õigusega sõjaseisukorra kehtestamise algatajateks.

Teel valdadesse korraldasid tööliste võitlussalgad mitmes kohas nõupidamisi koos kohalike kehttalupoegade ja mõisatöölistega, töötades välja konkreetse võitlusplaani. Esimene suurem nõupidamine toimus Kohilas, mis oli üheks talurahvaliikumise keskuseks Põhja-Eestis. Siin koostati järgmine plaan: Tallinnast liiguvad tööliste võitlussalgad kolmes põhisuunas — läände, itta ja lõunasse. Nendega ühinevad maatööliste ja kohaliku kehttalurahva salgad, lõunapoolse grupiga ka läti võitlussalgad, kellega koos ülestõus viiakse võidukale lõpule. Ülestõusnud kavatsesid algul vallutada tee ääres asuvad mõisad, konfiskeerida neis leiduvad relvad, likvideerida mõisnike «mutsajalised» salgad ja võtta mõisnikud vangi. Mõisad kavatseti üle anda kohalikest mõisatöölitest moodustatud komiteedele. Kohila töörahvas ja ümbruskonna talupojad nõudsid aga mõisnike kantside — «ussipesade» — mahapõletamist. Edasise ülestõusu käigus pääses valla eesti linna- ja maaproletariaadi leekiv viha oma põliste rõhujate — saksa mõisnike vastu.

Ühe nädala jooksul, 12.—20. detsembril, põletati ja purustati peamiselt Harju-, Järva-, Lääne- ja Pärnumaal, aga ka mujal Eestis kokku kuni 120 mõisat ja 40 viinavabrikut. Kõikjal mõisates, kuhu ülestõusnud ilmusid, konfiskeeriti kõigepealt relvad ja püssirohi. Ometi kannatasid võitlussal-

¹ Vt. RAKA, Moskva, f. 102, s.-ü. 1350, osa 50, leht 111.

gad relvade ja laskemoona puuduse all. Võitlussalkadega hulgaliselt liitunud talupojad olid samuti nõrgalt relvastatud või hoopis relvadeta. Sellest hoolimata arenes ülestõus algul edukalt ja haaras peaaegu kõik Eesti maakonnad. Mõisnikud põgenesid kabuhirmus linnadesse. Rahva seas levis kiiresti ja muutus üldlauldavaks laul: «Mõisad põlevad, saksad surevad, mets ja maa saab rahvale». Paljudes ülestõusu piirkonnas asuvates valdades katkestati telefoni- side, kõrvaldati tsaarivõimu esindajad, kihutati minema politseinikud ja sandarmid, võim läks ülestõusnute kätte. Ülestõusnud areteerisid mitmes mõisas mõisnikud, kes polnud jõudnud põgeneda, ja nende perekonnaliikmed. Näiteks parun Stackelberg leiti üles kohaliku arsti lapsevoodi alt, kuhu ta oli surmahirmus põgenenud. Kavalate ja võltside lubadustega, aga õnnestus enamikul mõisnikest ülestõusnute käest pääseda. Surmati ainult mõisnik Baranov, kes tahtis oma Peningi mõisast põgeneda. Ülevõetud mõisad anti üle selleks moodustatud mõisatööliste ja maatameeste komiteedele, nende väljajagamiseni aga ei jõutud. Tööliste ja kehv- talurahva relvastatud võitluse käigus ilmnisid selgesti tera- vad klassivastuolud nende ja kulakute vahel. Viimased asu- sid mõisnike poolele ja püüdsid ülestõusu igati pidurdada. Näiteks areteerisid kulakud Halinga vallas Pärnumaal 5 võitlussalga liiget ja heitsid nad peale peksmist valla arestikambrisse. Võitlejatele saabus aga kiiresti abi Veliselt M. Aitsami juhtimisel. Lühikeses lahingus löödi kulakud taganema ja areteeritud vabastati.

Kulakute alatu reetliku tegevuse kohta revolutsioonis on hulgaliselt näiteid. Üks neist vabastas Alaveres ülestõus- nute käes pantvangiks olnud parun Ungern-Sternbergi naise ja poja ning aitas neil põgeneda, teine andis mõni päev hiljem Velise koolimajja koondunud rahvamiilitsale sihilikult valeinformatsiooni mõisnike «mutsaja» liikumise kohta, mille tõttu ülestõusnud valvet nõrgendasid ning ootamatu rünnaku alla sattusid.

Ka mõisnike poolt ja nende juhtimisel organiseeritud «mutsaja» jõukudes etendasid kulakluse ja reaktsioonilise eesti kodanluse esindajad küllalt tähtsat osa, võttes saksa rõhujate ja tsaari väesalkade kõrval osa tööliste relvastatud võitlussalkade purustamisest. Kohaliku talurahva hulgas, eriti mõisatöölised ja maatamehed, võtsid ülestõusust aktiivselt osa, hakates tihti mõisaid põletama ja purustama juba enne, kui tööliste võitlussalgad kohale jõudsid. Vi-

maste saabumine aga innustas kohalikke revolutsionääre veelgi aktiivsemale võitlusele.

Mõisnikud klopsisid linnades palavikulise kiirusega kokku hambuni relvastatud «mustsaja» jõuke, kes siirdusid revolutsiooniliste tööliste ja talupoegade relvastatud võitluse piirkonda, et hakata seal julmalt arveid õiendama.

Ülestõusnud talupojad ja kohalikud rahvamiilitsa üksused olid hästi informeeritud reaktsioonilise «mustsaja» veristest tegudest Lätis ja valmistusid võitluseks. Kohati puhkesid verised lahingud, näiteks Läänemaal Velisel, kus «mustsajal» õnnestus 18. detsembril purustada ülestõusnute jõude ainult tänu ootamatule kallaletungile.¹ 19. detsembril toimus teine äge lahing ülestõusnute ja «mustsaja» jõugu vahel Kabala vallas. Mõisnike vastu võitlesid siin peamiselt Tallinna «Dvigateli» töölised, avaldades kangelaslikku vastupanu. Lõpuks pidid nad aga ülekaaluka ja hästirelvastatud vaenlase ees taganema, kaotades 3 inimest surnutena, 25 haavatutena ja 6 vangivõetutena (kes hiljem maha lasti). Harju- ja Järvamaal toimusid verised kokkupõrked Hageri, Paide, Türi jt. piirkondades, kus «mustsaja» poolel tegutsesid ka tsaari-karistussalgad mõisnik Sieversi juhtimisel. Algas eesti ja läti revolutsioonilise talurahvaliikumise verine lämmatamine kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude poolt. 20. detsembril 1905 saabusid Tallinna karistussalgad (800 meest). Samal päeval saabus Tallinnasse ka eri-karistussalga ülem Bezobrazov. Öhtul kutsus ta kokku kohalike tsiviil- ja sõjaväevõimude nõupidamise, millest võtsid osa ka Eestimaa rüütelkonna peamees Dellingshausen ja maanõunik Budberg. Sel nõupidamisel töötati välja karistussalkade tegevuse plaan Eesti kubermangus, mis meenus tõelist maa vallutusplaani. Kogu kubermang jagati 8 osaks, igasse neist komandeeriti salk madruseid ja 100 tääki ühe ohvitseri juhtimisel, kellele pidid alluma kõik kohalikud tsiviilvõimud. Karistussalkade juhtidele anti instruksioon tegutseda «kõige otsustavamal kombel» kuni «elanikkonna täieliku rahustamiseni»².

Seda käsku täitsid karistussalgad, mille juhtideks olid suuremalt osalt kohalikud balti parunid (kokku oli karistussalkade koosseisus ligi 300 mõisnikku), erakordse verejantu

¹ Vt. «Päevaleht», 5. XI 1905, nr. 256.

² Vt. „Царизм в борьбе с революцией 1905—1907 годов“, lk. 173.

ja toorusega, õiendades halastamatult arveid ka täiesti süütu elanikkonnaga.

Karistussalkade tegevuspiirkonnas ei peetud mingit kohut, ei toimunud mingit süüdlaste väljaselgitamist. Isegi üks karistussalga ohvitseridest pidi tunnistama: «Kõik tapmisviisid olid siin käiku lastud — inimesi lasti maha, poodi, peksti rooskadega, kolgiti keppidega, aeti läbi lipu, vitsad tantsisid laste, vanakeste, naiste ja meeste turjal»¹.

Mittetäielikel andmetel hävitasid karistussalgad Eestis timukate Richteri, Bezobrazovi, Sieversi, Orlovi jt. juhtimisel 1½ kuu jooksul (1905. aasta detsembri lõpust kuni 1906. aasta veebruari alguseni) ligi 300 inimest. Üle 600 inimese said julma ihunuhtluse osaliseks. Paljudele valdadele pandi kõrged trahvid revolutsiooniliste omavalitsuste valimise eest, talupoegi sunniti purustatud mõisaid taastama, rüsusid koristama jne. Samuti sunniti neid kiires korras tasuma kõiki makse, mille tasumine revolutsiooni tõusuperioodil oli katkenud, ähvardades vastasel korral kogu varanduse konfiskeerimisega.

Karistussalgad põletasid maha kümneid talumaju, ja sadu perekondi jäi peavarjuta. Mõisnike ja saksa pastorite erilise viha ohvriks langesid ka maakooliõpetajad, kes aktiivselt olid levitanud revolutsioonilisi ideid rahva hulgas ja võtnud osa talurahva võitlusest mõisnike vastu. Kümneid õpetajaid lasti maha, mõisteti vangiroodu, paljusid peksti ja vallandati kohalt, sest nad olid hakanud lapsi õpetama eesti keeles.

Tsaarivalitsus pooldas täielikult metsikut arveteõiendamist eesti ja läti talurahvaga. Kui Nikolai II luges telegrammi, milles teatati ohvitser Richteri verejanulisest omavolitsemisest ja «ebaseaduslikest» veretöödest, kirjutas ta sellele resolutsiooni: «Tubli poiss». Peaaegu kõik karistussalkades tegutsenud ohvitserid, nende hulgas 12 kohalikku mõisnikku, esitati Bezobrazovi poolt autasustamiseks, sealhulgas Sievers, vennad zur-Mühlenid, Rennenkampf jt.² Kohtulik arveteõiendamine revolutsionääridega kestis 1906. aasta jaanuarist 1910. aastani. Väärrib märkimist, et revolutsioonist osavõtjate suhtes tehtud surmanuhtluste arvu poolest olid Balti kubermangud Venemaal Poola järel teisel kohal. Sadu inimesi saadeti paljudeks aastateks sun-

¹ Коган, Карательные экспедиции в Прибалтике в 1905—1906 г., 1925 г., lk. 11.

² Vt. RAKA, Moskva, f. 400, nim. 5, s.-ü. 20-c, 1906—1907, leht 91.

nitööle. Ometi ei suutnud karistussalkade metsikused ega tsaarivalitsuse sõjalis-politseiline terror lüüa eesti tööliste ja talurahva vabaduspüüdeid ega sundida neid täielikult lõpetama revolutsioonilist võitlust.

4. Talurahvaliikumine Eestis revolutsiooni taandumisperioodil (1906.—1907. a.)

Eesti tööliste ja talupoegade relvastatud võitlus mõisnike ja isevalitsuse vastu 1905. aasta detsembris lõppes lüüasaamisega. Lüüasaamise põhjuseks, nagu teisteski Venemaa kubermangudes, oli eeskätt ülestõusu puudulik organiseerimine. Et bolševike ja menševike vahel valitsesid teravad lahkkelid revolutsiooni taktika küsimustes, siis kandsid ka ülestõusud stiihilist ja kohalikku ilmet ning kannatasid eesmärgi ebaselguse all. Võitlussalgad olid nõrgalt relvastatud ja nende tegevus polnud koordineeritud. Töölisklassi ja talurahva liit polnud veel kindel, suur osa talurahvast jäi passiivseks, lootes veel tsaarilt rahulikult teel maad saada ja oma olukorda reformide teel parandada. Eesti kodanlus ja kulaklus läksid tingimusteta üle kontrrevolutsiooni leeri ja suhtusid vaenulikult linna- ja maaproletariaadi revolutsioonilisse võitlusse, aidates aktiivselt seda maha suruda. Ometi, õlg õla kõrval kogu Venemaa proletariaadi ja talurahvaga, jätkas ka eesti proletariaat ja talurahvas 1906.—1907. aastal revolutsioonilist võitlust, kuigi see omandas kontrrevolutsiooni pealetungi tingimustes teised vormid. Avalikud revolutsioonilised väljaastumised asendusid nüüd klassivõitluse varjatud vormidega — eriti mõisahoonete süütamise ja mõisnike vara hävitamisega. Kasutades tööpuudust linnades ja sõjaseisukorra edasikestmist, hakkasid mõisnikud mõisatööliste olukorda halvendama ja hulgaliselt vallandama neid, kes avaldasid rahulolematust. Samuti kõrgendati järjekordselt renti. Nii tühistati peaaegu kõik kergendused, mis mõisatöölised ja rentnikud olid kätte võitnud 1905. aasta revolutsiooni tõusu ajal. See kutsus 1907. aasta algul uuesti esile rea mõisatööliste streike, näiteks Saaremaal Uuemõisas, Virumaal Kantjala mõisas jm.¹ Politsei ruttas aga mõisnikele appi, streikide organisaatorid areteeriti ja ülejäänud töölised sunniti tööle. Parun Dellingshauseni katse tõsta Kolga mõisa rentnikel renti 50—100%

¹ Vt. «Sõnumed», 18. IV 1907, nr. 110, ja 18. VI, nr. 132.

võrra kutsus välja rentnike otsustava protesti ja pikaleveniva kohtuprotsessi talupoegade ja mõisnike vahel.

Eesti bolševikud pöörasid revolutsiooni taandumisperioodil suurt tähelepanu tööle külas, et hajutada talurahva illusioone selle kohta, et ta saab Riigiduumi kaudu maad ja parandab oma olukorda niinimetatud kubermangu «nõupidamise» ja ajutise kindralkubeneri poolt kokkukutsutud «Erinõupidamise» kaudu.

Arvukates lendlehtedes ja brošüürides selgitas VSDTP Tallinna Komitee talupoegadele, et Duuma ei anna neile ei maad ega vabadust; et ei ekspluataatorite poolt kokkukutsutud «kubermangu nõupidamine» ega «Erinõupidamine» ei tee midagi tööraha olukorra parandamiseks. Ainuõigeks teeks selle tõttu on jätkata võitlust mõisnike võimu vastu ja isevalitsuse kukutamise eest.

Klassiteadlikum osa mõisatöolistest ja kehvtalupoegadest lülitis aktiivselt illegaalsesse tegevusse. Silmapaistvad sel alal olid eriti Saaremaa Pärsamaa valla Ratla küla talupojad, kes lugesid ja levitasid isevalitsusevastast eestikeelset kirjandust. Tartu revolutsioonilised üliõpilased levitasid samuti mitmel pool maal talurahva keskel illegaalset kirjandust. Näiteks levitati 1906. aasta detsembris Tartu- ja Pärnumaal lendlehte «Kogu rahvale», Tartu- ja Võrumaal levitati VSDTP Põhja-Liivimaa organisatsiooni lendlehte, mis paljastas Nikolai II-st rahva timukana. Pärnumaal levitati lendlehti «Miks vene rahvas mässab valitsuse vastu?», «Rahva raha ja tsaari kassa», «Mille poole peame püüdma». Ühe külakooliõpetaja juurest leiti läbiotsimisel vihik revolutsiooniliste lauludega ja brošüür «Kollektivism».¹

Eesti talurahvas pettus varsti oma lootustes duuma kaudu maad saada, sest kodanluse esindajad Tõnisson ja Rütli kaitsesid duumas sisuliselt oktoobristlikku agraarprogrammi, olles kategooriliselt maa natsionaliseerimise vastu. Mitte sõnagagi ei kaitsnud nad mõisatöolistest, maata ja vähese maaga talupoegade huve, vaid piirdusid kulakute huvide kaitsmisega. Ka eesti kodanluse agraarprogramm II Riigiduumas sarnanes eelmisega. VSDTP Tallinna Komitee oli teadlik, et tööd maal on vaja veelgi tugevdada. Sel eesmärgil moodustati eriline eesti VSDTP maaorganisatsioonide komitee — «Maarajoon», mis kutsus 1906. aasta augustis kokku maaorganisatsioonide esindajate nõupida-

¹ Vt. RAKA, Tartu I. 296, s.-ü. 22, lehed 4, 20, 27, 35, 84.

mise. Sel nõupidamisel võeti vastu VSDTP IV kongressi vigane agraarprogramm, mille olid menševikud kongressile peale surunud. See programm kõneles aadlile maa suhtes kuuluvate eesõiguste kaotamisest, riigi, kiriku, kloostri ja eramaade konfiskeerimisest ja nende andmisest kohalike demokraatlike omavalitsuste valdusse, kes jagaksid maa välja maata ja vähese maaga talupoegadele, need aga ise otsustaksid, kas kasutada maid väikeste tükkidena või suurmaapidamisena. Kuigi see programm kujutas endast maa konfiskeerimise, munitsipaliseerimise ja väikemaateraomandi tunnustamise põhimõtete segu, aitas see ometi talupoegi mobiliseerida võitlusse mõisnike vastu ja klassivõitlust maal laiendada.

Kuigi 1906. aasta augustinõupidamine võttis vastu otsuse luua valdades VSDTP grupid ja vallakomiteed, kes pidid töötama üle-eestimaalse komitee juhtimisel, jäi see otsus tegelikult ellu viimata, sest nõupidamisel enamuses olnud menševikud ei teinud midagi selle heaks. Ainult neis rajoonides, kus tegutsesid bolševikud, suudeti revolutsioonilist selgitustööd laiendada.

Valdades toimuvatel talurahvakoosolekutel, kus valiti kubermangu «nõupidamise» valijamehi, samuti duumaliikmete volinikke ja valijamehi, esinesid bolševikud tihti revolutsiooniliste kõnedega tsaarivalitsuse poliitika paljastamiseks (näiteks Otepää vallas Tartumaal).¹

Kuigi eesti talurahvas tsarismi sõjalis-poliitilise terrori olukorras ei suutnud enam revolutsiooni taandumisperioodil koonduda massiliseks võitluseks tsarismi ja mõisnike vastu, avaldus tema viha rõhujate vastu süütamiste, streikide ja protestide, aga ka terroriohvrite mälestuse austamise kaudu. Näiteks kujunesid karistussalkade poolt mahalastute ühis-haud Viljandi järve ääres töötajate alalise hoolitsuse objektiks ja kohaks, kuhu nad kogunesid meenutama langenud seltsimehi ja revolutsioonilise võitluse jätkamise ülesandeid. Kuigi kohalikud võimud tegid need haud maatasa, tõi rahvas siia pidevalt elavaid lilli.

1907. aasta jaanuaris, massiliste mõrvamiste esimesel aastapäeval, panid talupojad terves reas valdades (näiteks Raplas, Järvakandis, Raikülas jm.), kus Bezobrazovi, Sieversi jt. karistussalgad olid eriti määratsenud, hukkamiskoh-tadele välja punased lipud, lumi aga värviti verekarvaliseks.

¹ Vt. RAKA, Tartu f. 296, s.-ü. 22, leht 91.

Sellega demonstreeris eesti talurahvas tsaarivõimudele ja vihatud mõisnikele, et ta pole unustanud oma vabaduse eest langenud vendi.

Esimene Vene revolutsioon lõppes lüüasaamisega. Ometi ei jäänud asjatuks Venemaa proletariaadi ja talurahva kangelaslik võitlus oma vabaduse eest, ei jäänud asjatuks nende poolt kantud ohvrid. «Ägedas võitluses tsarismi vastu aastail 1905—1907 rajati kindel vundament Venemaa rõhutatud rahvaste ühtse revolutsioonilise rinde loomiseks, kelle eesotsas astus välja kangelaslik vene proletariaat».¹

Esimese Vene revolutsiooni käigus karastus Venemaa rahvaste sõprus, kujunesid välja proletariaadi ja talurahva liidu alused. 1905.—1907. aasta ajaloolised kogemused ja võitlustraditsioonid aitasid 1917. aastal võidule viia Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni.

¹ Esimese Vene revolutsiooni 50. aastapäev (Teesid), Tallinn 1955, lk. 20.

Мосберг Г. и Лыхмус М.
КРЕСТЬЯНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ В ЭСТОНИИ В ПЕРИОД РЕВОЛЮЦИИ
1905—1907 гг.

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантеэ 10

*

Toimetaja E. Orgmäe
Tehniline toimetaja A. Ruutsoo
Korrektorid V. Tui ja V. Kuresson

Ladumisele antud 29. X 1955. Trükkimisele antud 21. XII 1955. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1,85. Arvutus-
poognaid 2,07. Trükiarv 3500. MB-19092. Tellimise nr. 2021.
Trükkikoda „Bolševik“ Viljandi, V. Kingissepa t. 31/26.

Hind rbl. 1.20

Rbl. 1.20